

Groninger plattelandsleven

in de vorige eeuw

Zagen we de vorige weer hoe de meiden en de knechten op de boerderij woonden en leven, nu zullen we zien hoe de boer en zijn gezin woonde. De familie woonde in 't veurend. Het grootste gedeelte van het woonhuis werd ingenomen door 't binhoes. Veelal was het binhoes het vertrek voor de winterdag. Daarom kende men ook de zg. "zummerkoamer". In 't binhoes kon gestookt worden, daarom nam de "heerdstee" een centrale plaats in deze kamer in. In de vorige eeuw werd tot plm. 1870 nog een open vuur onder de schoorsteenmantel gestookt. Boven het vuur hing dikwijls een koperen waterketel of een ijzeren etenspot. Ketels of potten hingen aan een ijzeren ketting aan een zg. "hoal". Dit was een zigzag uitgesmeden smal stuk ijzer, waarmee men de hoogte van de pot of de ketel boven het vuur kon bepalen. Uit deze tijd stamt nog de uitdrukking "pot over hangen".

Het open vuur werd omgeven door een grote ijzeren plaat, voor het opvangen van de vonken. Deze plaat was meestal vlekkeloos blank geschuurd. Ze bood een heerlijke gelegenheid voor de mannen om hun "hoze-vörrels" te warmen. Bij het haardvuur stond de koperen doofpot en de kooltjes vuur (doorgebrande baggerturf) werden of in de theestof of in de andere stoven voor het verwarmen der voeten gedeponeerd.

Het binhoes telde meestal 5 ramen: twee aan de voorzijde (weerszijden de heerd) en 3 in de zijwand. De andere — tegenovergestelde wand — werd geheel ingenomen door bedsteden en kasten. Tussen de ramen hingen soms één of meer lange smalle spiegels met vergulde lijsten.

Tegen de binnenwand stond vaak een groot glimmend kabinet van het Groninger type. Ook kende men de zg. "schuddelkast" voor het opbergen van de borden, bakken en kommen. In deze schuddelkast was een klein kastje getimmerd om glaasjes en kopjes in te bergen. Later werden deze glazen kastjes vaak rood geschilderd. Voordat het dressoir gebruikt werd, had men in het interieur commodes later opgevolgd door salonkastjes. Ook kende men veelal een speciaal kastje voor het ophangen en bewaren van de lange en korte kalken pijpen.

Op de commodes prijken tot plm. 1900 de vergulde en druk bewerkte klokken en twee vazen met kunstbloemen, ieder onder een glazen stolp.

Aan de wanden hingen (hoog) de familieportretten en in één van de hoeken een reguleursklok. Men kende toentertijd trouwens ook de staande klokken, die behalve de tijden ook de dagen, maanden, jaren, zon- en maandenstanden aangaven. Het zg. "schippersklokje" en de stoelklokken werden ook gebruikt.

Vroeger had het binhoes een lemen vloer, toen kwam de tijd van de Bremer vloeren (grote vierkante tegels). Deze tegels werden met wit, fijn zand bestrooid, waarvan de huisvrouw moole figuren wist te maken. Heden-tendage kent men dit nog o.a. in Staphorst!

In de 19e-eeuw ging men over tot de houten vloer, die geveerd of geölid werd. Soms werd de houten vloer over de vroegere tegelvloer gelegd. De zolder werd gedragen door dikke (eiken of am. grenen) balken. Soms bevonden zich op de zolder (t.w. op de zolderplanken) geglazuurde plavuizen. Op de zolder van het zg. "halsgedeelte" van de boerderij van de familie Bokje te Bovenhuizen, treft men deze plavuizen nog in de oorspronkelijke toestand aan. Het doel van deze plavuizen was hoogstwaarschijnlijk de brandveiligheid.

Tussen een paar balken van de zoldering was de "wiem" de plaats waar men de hammen, die zieden spek en de worsten hingen, om te drogen en te bewaren. Aan één van de andere balken was bij de boeren die jaagden het jachtgeweer bevestigd.

Wanneer het in 't binhoes donker begon te worden, sloot men de "zes ruiten tellende ramen" af door blinden. Hiervoor hingen watertwist gordijnen met top- of koordfranje.

De andere gordijnen in dit vertrek hingen voor de bedsteden, dikwijls van wollen damast met aan de bovenkant een strook, veelal gedrapeerd en rabat genoemd. Later verdwenen de gordijnen en veranderde de wollen rabat in een wit katoenen met borduursels of kant.

Het vertrek werd verlicht door kaarsen of tultlampen, later kreeg men de staande en hangende petroleum-

lampen, die op en neer konden worden getrokken. Er waren ook petroleumlampen met zes armen, die tevens kaarsenhouders waren. In het midden de petroleum-lamp en er omheen de zes brandende kaarsen. Het overige meubilair — behalve de kabinetten, linnen-kasten, commodes, secretaires, een pulpitrüm en salon-kasten — bestond uit tafel en stoelen. Het meubilair was eenvoudig, maar mooi van lijn. In het midden van de kamer stond een (dikwijls ronde) mahoniehouten tafel en daaromheen de stoelen. De overige (knop) stoelen stonden langs de wand. De tafel was meestal overtrokken met een zeltje (zwilk), waarover in later jaren een zwart of rood tafelkleed kwam.

Dit was in het kort een gemiddelde interieurbeschrijving van het binhoes. Het geeft uiteraard geen volledig beeld, daar de interieurs van plaats tot plaats en zelfs op de onderscheidene boerderijen verschilden. Het binhoes kreeg vroeger een gezellig en intieme sfeer zo rond de Kerstdagen en tijdens de jaarwisseling.

In de gewone weken en dagen kon het er trouwens ook wel gezellig zijn, wanneer tijdens de koffie-visite de kraantjespot op tafel kwam en 's middags de theepot stond te trekken in de theestof. Ook wanneer de mannen rond het haardvuur zaten te roken en de vrouwen achter de tafel zaten te naaien of hun spinnewiel lieten snorren.

Wanneer zo tijdens een winter- of herfstavond de wind rond de ramen sulde, het zachte kaars- of olielicht onregelmatig fllikkerde en de vlammen in het haardvuur grillig op en neer dansten, was er een sfeer van rust en gezelligheid. Maar toch gaven de feestdagen een geheel andere sfeer.

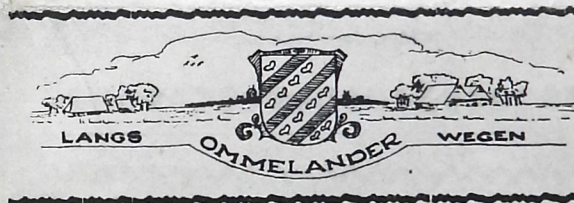
STOETKÖRF . . .

Nog aan het einde van de 19e-eeuw kende men in de Groninger volkstal het woord Kerstfeest of Kerstmis niet. Men sprak nog altijd van Midwinter. Midwinter was bij de heidense voorouders het feest van de nieuwe kracht van de zon en van de herleving van de natuur. Het werd met vrolijkheid gevierd; de oogst was binnen en men was in de tijd van het slachten. Men offerde voor de vruchtbaarheid aan de goede geesten en verdroef de boze met lawaai; dit lawaai is overgegaan naar oudejaarsavond: luiden en schieten. Tegen Kerstmis ging „t stoetkorf" met de „stoetkorf" langs de huizen en boerderijen en werden de Midwinterstoeten rondgebracht.

Dit waren langwerpige broden met krenten en bereid met fijn tarwemeel. Het oude volksgeloof hoorde om Midwinter 's nachts om twaalf uur de bijen zoemen (hoelen en broezen) in de korf; dat was hun lofzang. Midwinter (en ook de 11de november) was ook de betaaldag van de vaste huur door de beklemden meier op het Hoogeland.

Ook in de vorige eeuw werden al kerstdiners gehouden met kalkoen, gans, kip of ander wild, indien de boer zelf jager was. Het gebruik van een kerstboom was onbekend. Versierselen rond de kerst werden dikwijls om principiële redenen niet aangebracht. Ook kende men de kerstuitvoeringen voor jong en oud. In de christelijke gezinnen vierde men het kerstfeest op gepaste wijze en stond (en staat) de geboorte van de Heiland centraal.

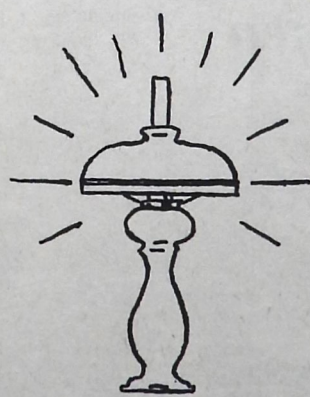
Nadat het gezin op oudejaarsavond na de kerkdienst weer op de boerderij teruggekeerd was, schonk men in 't binhoes de koffie. Het haardvuur werd nog eens goed opgekrakeld. Bij de koffie werden oliekoeken of -bollen gegeten en men zat gezellig de belevenissen van het afgelopen jaar op te dissen. Ook was het gewoonte rond "oud en nieuw" bollen en schoten of "spekdikken" te eten, terwijl de rolletjes, knijpertjes en de "Olewieven" ook niet op het menu ontbraken. In een dagboekje (1879) van een boerin in de omgeving Middelstum staat

Foto's: Paul Wernekinck

Tekst: J. Rittersma

Aflevering 7

Staande petroleumlamp

te lezen: „Ik heb voor f 3,— schooten en bollen gekocht, waarvan wel voor een daalder is overgebleven en 3 pond geel rozijsen en 2 pond blauwen, waarvan 2 pond geelen zijn opgegaan". 3 schoten kosten een stoter (12½ cent). Een schoot was een langwerpige geribb wittebroodje. Een bol was een rond wittebroodje met krenten.

Wanneer het oude jaar het einde naderde, gingen de "dik-jonges" de straat op om te slapen. Er werd veel met carbidbussen geschoten en de kerkklokken werden geluid. Zo werd het oudejaar uitgeluid.

NIJEUWJAAR LOPEN . . .

Nieuwjaarsdag was een hoogtijdag. Zodra de boer achter kwam werd hem door het gehele personeel veel heil en zegen in het nieuwe jaar gewenst. Om 7 uur was het koffiedrinken met koek en oudewijven samen met de boer en zijn gezin in 't binhoes. Om acht uur broodeten; dan deed men zich tegoed aan schoten en bollen. Tegen tien uur weer koffie met koek en oudewijven. Daarna ging de zo bekende zilveren brandewijnskom met rozijnen op brandewijn (boerenjongens) rond. Ieder nam op zijn beurt met een bijpassende zilveren leper er een hap uit. De kom ging zolang rond, tot allen voldaan waren. De knechten kregen een lange kalken pijp en dampden dat het een lieve lust was.

Ook ging men naar de bureu "nelfjaar ofwinn'n". Een oud gebruik was het zg. nieuwjaar lopen". In de 19e-eeuw waren dit meestal de kinderen, die "om nieuwjaar liepen". Wie op fatsoen gesteld was, liet zijn kinderen alleen bij de naaste bureu gaan. Daar kregen ze een stuk koek, oudewijven, een paar rolletjes of nieuwjaarskoeken. Arme kinderen liepen in het gehele dorp met een kussensloop voor al de koecken, enz.

De zojuist genoemde nieuwjaarskoeken werden gebakken in een "nieuwjaarsijzer". Dit ijzer werd geleverd door de smid, vaak als geschenk bij het trouwen. De voorletters van man en vrouw staan er ingegrift met een jaartal. Ook kwamen er figuren (harten, kruisen, paard en wagens) en spreuken op voor. B.v. Si Deus pro nobis, quis contra nos (als God voor ons is, wie zal tegen ons zijn).

Behalve deze knijpertjes eet men de reeds genoemde "spekdikken". In grof gemalen roggemeel kwamen stukjes spek, worst en stroop. De middellijn was ongeveer 15 cm. In ieder van die spekdikken komen 2 plakjes droge metworst en één plakje spek. Deze koeken werden in het spekdikkenijzer boven het vuur gebakken.

Zo kende men rond oud en nieuw nog tal van andere gebruiken en tradities. De nieuwjaarszingers, die (vaak vreselijk vals) zingend langs de deuren gingen, de nieuwjaarsvisites en de nieuwjaarswensen.

Met behulp van de meester op school maakten de kinderen schriftelijke gelukwensen voor hun ouders. De meester maakte dan moole krullen en hoofdletters en op het bord schreef hij enkele nieuwjaarswensen voor.

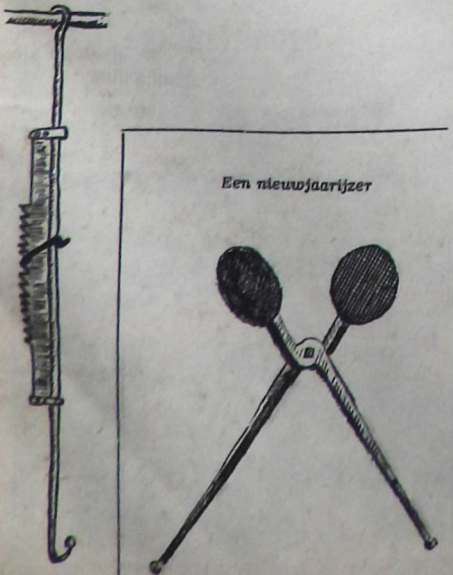
Eén van zo'n nieuwjaarswens van de kleintjes was b.v. deze — en daarmee willen we dit verhaal besluiten.

„Daar ik heden met de pen
Nog niet ver gevorderd ben,
Schrijf ik u voor de eerste keer
Deez' Nieuwjaarswensch voor u neer.
'k Hoop dat God, zoo lang gij leeft,
U veel heil en zegen geeft.

Een wens die redakteur en de schrijver van harte onderschrijven.

Een brandewijnkommetje

Een „hoal"